

O ochronę gatunkową wszystkich pszczoł dziko żyjących (Hymenoptera, Apoidea)

Wszyscy zdajemy sobie sprawę z małej skuteczności ochrony gatunkowej zwierząt, ale czy ktokolwiek byłby skłonny opowiedzieć się za odstąpieniem od tej formy ochrony? Z pewnością nie! Niewątpliwie ustawodawstwu temu zawdzięcza swe istnienie i restytucję wiele zwierząt, zwłaszcza kręgowych. Przychodzi tu od razu na myśl żubr, bóbr, świstak, kozica i jeszcze kilka gatunków, aczkolwiek nie udało się ocalić drobia.

Dzisiejsza strategia idzie w kierunku ochrony kompleksowej, polegającej na zachowaniu całych ekosystemów, krajobrazów. Pytaniem otwartym pozostaje kwestia skuteczności nowych form ochrony wobec totalnych zagrożeń i degradacji całych krajobrazów. Tragicznym przykładem mogą być lasy sudeckie. W sytuacji, gdy efekty gospodarowania wymykają się spod kontroli, a procesów degradacji środowiska nie można powstrzymać ani nawet zwolnić w równym stopniu zagrożone są pojedyncze gatunki, jak i całe ekosystemy. Myślę, że w takiej sytuacji ochrona gatunkowa nabiera nawet dodatkowego znaczenia, uczulając społeczeństwo na los poszczególnych zwierząt. Spełnia rolę wychowawczą.

Ochroną gatunkową objęto dotąd w Polsce kilkadziesiąt gatunków owadów, 7 gatunków ryb, 12 — płazów, 8 — gadów, 277 — ptaków i 53 — ssaków. Z tego zestawienia wynika, że w uderzająco małym stopniu chronione są owady. Niewątpliwie nie wynika to z mniejszego ich zagrożenia, lecz z braku znajomości rzeczywistego stopnia tych zagrożeń i trudności ustalenia ogólnej liczebności owadów. Pierwszą poważniejszą próbę oceny stanu fauny kręgowców i z konieczności tylko wybranych bezkręgowców wykonał zespół pracowników Zakładu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie pod kierunkiem doc. Zbigniewa Głowacińskiego (Głowaciński i inni 1980). Według tej oceny, blisko 10% gatunków krajowych kręgow-

ców znajduje się w sytuacji krytycznej, a ponad 40% zaliczono do drugiej i trzeciej grupy zagrożenia. Wśród 56 analizowanych bezkręgowców ponad połowę stanowią gatunki zaliczone do trzeciej klasy zagrożeń. Wśród nich znalazły się prawie wszystkie krajowe trzmiele *Bombus* Latr., których miejsca bytowania są silnie zagrożone przez chemizację rolnictwa. Niezwykle cennym przedsięwzięciem, choć bardzo opóźnionym w stosunku do innych krajów i potrzeb, są przygotowywane ostatnio czerwone listy gatunków roślin i zwierząt, stanowiące bilans stanu fauny i flory, a których jakość gwarantują nazwiska najlepszych specjalistów krajowych. Z serii tej opublikowano dotąd „Listę roślin wymierających i zagrożonych w Polsce” (Zarzycki, Wojewoda 1986).

Wśród wielu pożytecznych owadów specjalna rola przypada nadrodzinnie pszczoł *Apoidea*. To szczególne znaczenie polega na spełnianiu ważnej — z punktu widzenia gospodarki przyrody i człowieka — funkcji zapylania roślin. W przypadku wielu gatunków roślin, kwiaty wykazują bardzo ściśle przystosowania do zapylania jedynie przez określone, wąskie grupy pszczoł, nie dające się zastąpić przez innych pośredników w procesie zapylania. W Polsce stwierdzono dotychczas ponad 400 gatunków *Apoidea*. Są wśród nich gatunki żyjące pojedynczo, jak też społecznie. Dotychczas jedynie trzmiele są objęte ochroną gatunkową; stanowią one niecałe 6% fauny pszczoł.

Stan dzisiejszej fauny *Apoidea*, ściślej mówiąc z końca lat siedemdziesiątych, mogą obrazować wyniki badań autora (Banaszak 1983, 1987), prowadzone przez 15 lat na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej. Wykazały one wysoki stopień zachowania składu gatunkowego, choć wiele z nich należy do rzadkich i bardzo nielicznych. Na obszarze około 20 tys. km² potwierdzono występowanie blisko 260 gatunków *Apoidea*. Trzeba powiedzieć, że podobny stan liczbowy rejestrowali badacze przed półwieczem na tym terenie. Przetrwały zatem prawie wszystkie gatunki, choć wiele z nich zachowało się jedynie na izolowanych stanowiskach. Nie potwierdzono występowania około 60 gatunków, choć notowane są z terenów sąsiednich. Dodajmy jednak, że również w spisie Torki (1913) z obszaru Wielkopolski nie ma prawie 40 gatunków wykazanych dzisiaj.

Czerwona lista pszczoł Polski obejmuje 221 gatunków, co stanowi blisko połowę (48,5%) ogólnej liczby tych owadów. Do kategorii wymarłych zaliczono 12 gatunków (2,6% fauny pszczoł), trzy gatunki określono jako wymierające (0,6%), dalszych 38 gatunków (8,3%) uznano za narażone, 54 (11,9%) — za gatunki o nieokreślonym zagrożeniu, a 114 (25,0%) — jako

rzadkie. Ogólna liczba krajowych gatunków *Apoidea* wynosi dziś 443 gatunki (Banaszak, w druku).

Biorąc pod uwagę wyjątkowe znaczenie pszczół jako zapylaczy roślin, jak też spadek liczebności tych owadów (prawie 50% gatunków na czerwonej liście), proponuję objęcie wszystkich przedstawicieli dziko żyjących pszczół *Apoidea* ochroną gatunkową. W liczbie 443 gatunków proponowanych do ochrony winny się znaleźć również pszczoły pasożytnicze, stanowiące około 20% naszej fauny. Wiele z nich należy do gatunków rzadkich, bardzo słabo poznanych dotąd.

Niezależnie od skuteczności ochrony gatunków dotychczas prawem chronionych, powiększenie tej listy o pszczoły dziko żyjące jest dodatkową szansą dla tej fauny, chociażby w sensie zwrócenia uwagi społeczeństwa na tę ważną grupę zwierząt.

SUMMARY

An appeal for the legal protection of all species of wild *Apoidea* (Hymenoptera)

The Red List of the *Apoidea* of Poland includes 221 species which makes almost a half (48.5%) of the total number of these insects.

Considering the high degree of endangerment and the exceptional importance of the honey-bees as the pollinators of plants, the present author proposes that all wild *Apoidea* be put under legal protection as species. Up to the present there are all bumble-bees, *Bombus Latr.*, in the number of 25 species, which are found on that list. The proposed list should include 443 species of the *Apoidea*.

PIŚMIENNICTWO

Banaszak J. 1983 *Ecology of bees (Apoidea) of agricultural landscape*. Pol. ecol. Stud., 9(4): 421—505.

Banaszak J. 1987 *Fauna pszczół (Hymenoptera, Apoidea) Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej na przestrzeni pół wieku*.

Bad. fizjogr. Pol. zach., Ser. C, 36: 67—77.

Banaszak J. *Lista rzadkich i zagrożonych pszczół (Apoidea) w Polsce*. W druku.

Głowaciński Z., Bieniek M., Dyduch A., Gertychowa R., Jakubiec Z., Kosior A., Zemanek M. 1980 *Stan*

fauny kręgowców i wybranych bezkręgowców Polski — wykaz gatunków, ich występowanie, zagrożenie i status ochrony. Zakład Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych PAN, PWN, 163 pp.

Torka V. 1913 *Die Bienen der Provinz Posen.* Z. Naturw. Ver. Posen, 20: 67—181.

Zarzycki K., Wojewoda W. (red.) 1986 *Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce.* Komitet Ochrony Przyrody PAN i Instytut Botaniki, PWN, Warszawa, 128 pp.